

אז ישיר

הרב יעקב אריאל, רב העיר

אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת... אשירה לה'...

השירה פותחת בלשון עתיד – ישיר, אשירה. אומנם ניתן לפרש כרש"י שהוא לשון הווה נמשך כמו ככה יעשה איוב. אך בכל זאת העדפת פועל עתיד יש בה רמז שהשירה אינה רק שירה היסטורית של אירוע גדול שהיה, גם לא חוויית הרגע הגדול העכשווי, אלא בעיקר חזון עתידי.

השירה גם מסיימת בחזון עתידי עד יעבר עמך ה' עד יעבר עם זו קנית... תבאמו ותטעמו. יש בה אפוא גם עבר גם הווה נמשך וגם עתיד.

משה רבנו רואה בקריעת ים סוף לא רק אירוע מקומי נקודתי, של הצלת ישראל מיד מצרים, אלא מאורע מכונן הצופן בחובו את עתידו של העם – ועמו של האנושות כולה. הדבר רמוז כבר בפסוק: "זֶה אֵלֵי וְאֶנֶהוּ". הנווה הוא המקום אליו שואף עם ישראל להגיע, ואליו גם שואפת השכינה להשרות את עצמה, ארץ ציון וירושלים. קריעת ים סוף צריכה להכין את הדרך לכניסת עם ישראל לארץ כנען. הדבר שמוזכר בהרחבה בסוף השירה – שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגְּזוּן חֵיל אַחַז יִשְׁבִּי פְּלֶשֶׁת... נִמְגּוּ כָּל יִשְׁבֵי כְּנָעַן.

הנווה, על משמעותו הכפולה – הארץ והמקדש – יוזכר גם בסוף השירה: נְהַלֵּת בְּעֶזְךָ אֵל נוֹה קִדְשֶׁךָ. תִּבְאֲמוּ וְתִטְעֲמוּ בְּהַר נְחֻלְתְּךָ מְכוּן לְשִׁבְתְּךָ פְּעֻלַּת ה' מִקְדָּשׁ אֲדֹנָי כּוֹנֵן יְדִיךָ:

המסגרת של השירה הן בפתיחתה והן בסיומה היא חזון העתיד. חזון תיקון העולם במלכות ש"ד.

קריעת ים סוף צריכה להביא לעולם כולו את הבשורה על שליטתו של ה' באינתי הטבע. הים נחשב כגדול וכחזק שבהם. כי היבשה נראית לכאורה סטטית, חוץ מאירועים חריגים. חבקוק¹ למשל מתאר את ה' המרעיש את העולם עֲמֵד וַיִּמְדֹד

אָרץ... וַיִּתְפַּצְצוּ הַרְרֵי עַד שְׁחוּ גְבְעוֹת עוֹלָם הִלִּיכוֹת עוֹלָם לוֹ. אַךְ תּוֹפְעָה זֹו נְדִירָה. אנשים לא סגדו לאל הרעש כמו שסגדו לאל הים, אשר רוח סערה תרומם גליו, יעלו שמים ירדו תהומות והם מנפצים בעוצמתם כל אניה אל צוקי החוף, שאף הם אינם עומדים מול עוצמת המים האדירים, משברי הים. אולם ה' אדיר מהם. הוא רוגע הים ויהמו גליו. התנ"ך מלא בהאדרת ה' מול הים, תהומותיו וחיותיו המפלצתיות. כי הקדמונים העריצו אותם וסגדו להם יותר מכל כוח אחר בטבע.

באותו פרק בחבקוק שהזכור לעיל מבליט הנביא בעיקר את שליטת ה' על המים תוך כדי רמיזה שקופה למכות מצרים וקריעת ים סוף.

(ח) הַבְּנֵהָרִים חָרָה ה' אִם בְּנֵהָרִים אַפָּךְ אִם בְּיָם עֲבָרְתָךְ פִּי תִרְכַּב עַל סוּסֶיךָ מִרְכַּבְתֶּיךָ יְשׁוּעָה.

(טו) דְרֹכֶת בְּיָם סוּסֶיךָ חֲמֹר מִיָּם רַבִּים.

כבר בראשית הבריאה הדגישה התורה שה' הוא שברא את המים, את התהום ואת התנינים הגדולים, בניגוד לאמונות טפלות שייחסו לכוחות בראשית אלו מעמד עצמאי. עליונותו של ה' היא מעל הים וכל אשר בו. כגון בתהלים² אַתָּה פּוֹרַרְתָּ בְעֶזְרְךָ יָם שִׁבְרַתְּ רֵאשֵׁי תַנִּינִים עַל הַמַּיִם. אַתָּה רִצַּצְתָּ רֵאשֵׁי לִוְיָתָן תִּתְנַנְּנוּ מֵאֲכָל לֶעֶם לְצִיִּים:

ובישעיהו³ בַּיּוֹם הַהוּא יִפְקֹד ה' בְּחֶרְבוֹ הַקָּשָׁה וְהַגְדוֹלָה וְהַחֲזָקָה עַל לִוְיָתָן נַחֵשׁ בְּרֹחַ וְעַל לִוְיָתָן נַחֵשׁ עֲקָלְתוֹן וְהָרַג אֶת הַתַּנִּין אֲשֶׁר בְּיָם. הַכוֹנֵה לֹא לְלִוְיָתָן וְלִנְחֹשׁ עֲצָמָם אֲלֵא בְעֵיקָר לְאִמּוֹנָה בָהֶם.

מצרים האלילית העריצה את מי הנהר הגדול שהוא עורק חייה – הנילוס והתנינים השורצים בו – אך פרעה מלך מצרים רואה את עצמו עומד על היאור ומעיז להשוות את עצמו לתנינים הגדול הרבץ בתוך יאָרְיוֹ אֲשֶׁר אָמַר לִי יָאֲרִי וְאֲנִי עֲשִׂיתֶנִּי. כי את היאור, המזרים את מי הנילוס למדבר השממה שסביבו, להשקותו ולהפרותו, ניתן עדיין ליחס לכוח האנושי ולתבונתו המדעית, אך מול מי הים גם פרעה לא היה מסוגל לעמוד. כוח אדיר זה היה מעל לכל כוח אחר, אך הוא עדיין כוח טבע, הוא עצמו נשלט ע"י ה'. פרעה הוטבע בים ע"י ה' השולט בטבע כולו והים בכללו.

2. עד יג

3. כז א

קריעת ים סוף נועדה לעקור מן התועים את הערצתם לכוחות הטבע וסגידתם, ובראשם הכוח הגדול והחזק מכולם – הים. ולהביאם לאמונה בבורא הטבע ומנהיגו. גאולת ישראל צריכה להביא עמה את גאולת העולם כולו. הגאולה העתידה, שהיא תיקון העולם, היא המשך של גאולת מצרים ולכן היא דומה לה באופיה וכנבואת ישעיהו⁴ עוֹרֵי עוֹרֵי לְבָשִׁי עַז זָרוּעַ ה' עוֹרֵי כִּימֵי קֶדֶם דּוֹרוֹת עוֹלָמִים הָלוֹא אֶת־הָיָא הַמְחַצֵּבֶת רַהֵב מְחוֹלְלֶת תַּנִּין. הָלוֹא אֶת־הָיָא הַמְחַרְבֶּת יָם מִי תְהוֹם רַבָּה הַשְּׁמָה מַעֲמָקֵי יָם דְרָךְ לַעֲבַר גְּאוּלִּים:

”רהב” המזוהה עם התנין, הוא מצרים, כמו שישעיהו עצמו אומר⁵ ומְצָרִים הֶבֶל וְרִיק יַעֲזֹרוּ לָכֵן קְרָאתִי לְזֹאת רַהֵב הֵם שְׂבֵת. היא מתרברבת בגאוותה ולא הייתה מוכנה לקבל את מרותו של ה'. אך לבסוף גם היא תכיר בו, על אפה ועל חמתה, ועמה האנושות כולה. ובמקום אחר בישעיהו⁶ וְהַחֲרִים ה' אֶת־לְשׁוֹן יָם מְצָרִים וְהִנִּיף יָדוֹ עַל הַנְּהַר בְּעַיִם רוּחוֹ וְהִפְהוּ לְשַׁבְּעָה נְחָלִים.

כל התיאורים המפורטים בשירה לא נועדו לעורר בנו רגשי נקם על סופם של המצרים, בנפול אויבך אל תשמח, אלא להאדיר את גבורת ה' ושליטתו בטבע ”יְמִינְךָ ה' נֶאֱדָרִי בַכַּח... וּבְרַב גְּאוּנְךָ תִּהְרַס קְמִיךָ... וּבְרוּחַ אַפִּיךָ נַעֲרָמוּ מַיִם... נְשַׁפֵּת בְּרוּחְךָ כִּסְמוֹ יָם צָלְלוּ כַּעֲוֹפֶרֶת בְּמַיִם אֲדִירִים... מִי כַמְכָה בְּאֵלֶם ה' מִי כַמְכָה נֶאֱדָר בְּקֶדֶשׁ נוֹרָא תִהְלֶת עֲשֵׂה פְּלֶא.”

כל אלו נועדו להביא את העולם להכרה שה' מלך העולם, גדול וחזק מכל הכוחות האדירים שבטבע, אותו הוא ברא. לכוחות הטבע סגדו מצרים, ואליהם סוגדים כל העמים ואותם יעריצו בכל הדורות, מדענים ופשוטי עם הכלואים בחושיהם בעולם הטבע ומתעלמים מהכוח שמעל טבע, שהוא מקור הטבע, הוא בורא אותו והוא מנהיג אותו לקראת יעודו.

שירת האמונה הפורצת מים סוף צריכה להכות גלים בעולם כולו. שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגְּזוּן חֵיל אַחֲזוּ יִשְׁבִּי פְּלֶשֶׁת. אֲזוּ נִבְהָלוּ אֱלֹהֵי אֲדוֹם אֵילֵי מוֹאָב יִאֲחַזְמוּ רַעַד נְמוּגוֹ כֹּל יִשְׁבִּי כִנְעַן. תִּפַּל עֲלֵיהֶם אִימַתָּה וְפָחַד בְּגִדְלֵךְ זָרוּעֶךָ יִדְמוּ כְּאֶבֶן עַד יַעֲבַר עִמָּךְ ה' עַד יַעֲבַר עִם זו קְנִיתָ.

4. נ א ט י

5. ל ז

6. י א

ואכן גם כעבור ארבעים שנה עדיין נשמעים קולות המים הרבים והאדירים משברי ים סוף המתנפצים למרחקים, לחופי ימה של ארץ כנען, כפי שמתארת רחב⁷ כי שָׁמְעֵנוּ אֶת אֲשֶׁר הוֹבִישׁ ה' אֶת מֵי יָם סוּף מִפְּנֵיכֶם בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרָיִם וְנִשְׁמַע וַיִּמַּס לְבַבְנוּ וְלֹא קָמָה עוֹד רוּחַ בְּאִישׁ מִפְּנֵיכֶם. וכתוצאה מכך גם חדרה האמונה לליבותיהם של שארי הרוח שבהם: כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהִים בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתַּחַת.

רחב מעידה על עצמה שקבלה את האמונה בה' מתוך פחד, כפי שחזה משה "תפול עליהם אימתה ופחד". אומנם קבלת אמונה מתוך פחד אינה רצויה. אך כדי להשתחרר מאימתם של איתני הטבע, והים בראשם, היה צורך ליצור תחילה מאזן אימה מקביל – פחד מהדר ה' וגאווה. כי אמונתם של הפגאנים באליליהם נבעה רק מפחד כוחם ההרסני. וכדי לכפר את "כעסם" של כוחותם הם ראו צורך לסגוד להם. הפחד מה' מקזז את הפחד מהאלילים.

אך לא זה האידיאל. לא זו דרכה של האמונה בה', הדורשת מהאדם קבלת מצוות וערכי מוסר וצדק מתוך הזדהות ואהבה. ה' הוא אומנם אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים, מקור כל הכוחות בעולם, אך הוא בעיקר אֱלֹהֵי הַצֶּדֶק והאמת כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וְאֶדְנֵי הָאֲדֹנִים הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים וְלֹא יִקַּח שָׁחַד. עֲשֵׂה מִשְׁפָּט יְתוֹם וְאֶלְמָנָה וְאֶהָב גֵּר לְתֵת לוֹ לֶחֶם וְשִׁמְלָה⁸.

אומנם יש לירא אותו כי הוא תְּהַלְתֶּךָ וְהוּא אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר עֲשָׂה אֶתְךָ אֶת הַגְּדֹלֹת וְאֶת הַנּוֹרָאֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ. אך יראה זו היא יראת הרוממות וההזדהות – אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִירָא אֹתוֹ תַעֲבֹד וְבוֹ תִדְבֹּק וּבְשִׁמּוֹ תִשָּׁבַע.

האידיאל הוא הכרה בה' מרצון, כמשה ובני ישראל העונים בשירה, המאמינים בה' מתוך הכרה ושרים מתוך התרוממות רוח, מתוך שמחה ולא מתוך פחד.

ואכן הגאולה האחרונה תבוא כתוצאה מהשפעה של עם ישראל, לא באמצעות אירועים מבהילים כמו קריית ים סוף. הדוגמא החינוכית של עם ישראל החי בארצו חיי טוהר וקדושה בהשראת המקדש תקרא לכל העמים לעבוד אתו את ה'. "כי ביתי בית תפילה ייקרא לכל העמים" המקדש אשר כוננוהו ידי ה' באמצעות ידיהם של

7. יהושע ב, י

8. דברים יז,

ישראל ישרה השראה רוחנית על העולם כולו. "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים."

ושלמה המלך בתפילתו בעת חנוכת המקדש⁹ מייעד את המקדש גם לנוכרים: וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא ובא מארץ רחוקה למען שמך. כי ישמעון את שמך הגדול ואת ידך החזקה וזרעך הנטויה ובא והתפלל אל הבית הזה.

אומנם המניע הראשון שיביא את הנכרי הוא היד החזקה והזרוע הנטויה אך בהמשך ישתנה היחס:

אתה תשמע השמים מכוון שבתך ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי למען ידעון כל עמי הארץ את שמך ליראה אתך כעמך ישראל ולדעת כי שמך נקרא על הבית הזה אשר בניתי.

כלומר הנכרי יגיע לבסוף להכרת ה', בדומה לעם ישראל, מאהבה ומיראת הרוממות ולא מתוך אימה ופחד.

לא בחיל ולא בכוח תבוא האמנה הגדולה, אלא בדרכי נועם. ולכן רק שלמה שהיה איש שלום ולא עסק במלחמות ובעימותים עם הגויים יכול היה לבנות את המקדש ואף הקפיד על כך שהגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנתו¹⁰.

השירה מסתיימת בפסוק ה' ימלך לעלם ועד. קבלת מלכות היא מרצון וכלשון התפילה "ומלכותו ברצון קבלו עליהם משה ובני ישראל לך ענו שירה בשמחה רבה."

עמד על המשמעות האמיתית של המלכות הראב"ע בפירושו לבראשית¹¹: "המלוך תמלוך, או משל תמשול – אנחנו נשימך מלך, או אתה תמשול בנו בחזקה" (ואכן מי שיעיין היטב בתנ"ך ימצא שמלכי ישראל הומלכו בהימלכות עם העם).

והגר"א בפירושו למשלי¹² ממשיך בפירוש זה של המלכות ומביא לכך מקורות נוספים ומפרש ברוח זו את תוספת הפסוקים מתפילת המלכויות בר"ה, שנוספו בסידורים לשירת הים:

9. מ"א ח, מא

10. מ"א ז, ז

11. פרק לו ח

12. כז, כז

כי לה' המלוכה. ומושל בגוים. ועלו מושיעים בהר ציון לשפט את הר עשו.
והיתה לה' המלוכה. והיה ה' למלך על כל הארץ. ביום ההוא יהיה ה' אחד
ושמו אחד.

וזהו שסידרו בתפלה כי לה' המלוכה כו' והיה ה' למלך על כל הארץ אשר יפלא
לכאורה מ"ש אח"כ והיה למלך על כל הארץ ולא מתחילה ח"ו? אך העניין כמ"ש
שאנחנו עמו ב"י קבלנו עול מלכותו עלינו אך לא כן האומות אך שהוא מושל עליהם
כרצונו ורודה בהם כחפצו ולהם נקרא מושל וזהו כי לה' המלוכה זהו עלינו ומושל
נקרא בגוים אף שלא קבלו עולו הוא מושל בגוים אך לעתיד יטו כולם שכם א' לעבדו
ויתנו לו כתר מלוכה וזהו והיה ה' למלך על כל הארץ שעל כל הארץ יקרא מלך כאשר
יקבלו כל הארץ עול מלכותו עליהם

ה' ימלוך לעולם ועד – "לעולם" הוא דו משמעותי – גם במשמעות של זמן וגם
במשמעות של מקום. בגאולה העתידה, שהיא סוף התהליך שהחל ביציאת מצרים
ובקריאת ים סוף, מלכותו של ה' תתקבל ברצון בכל מקום ובכל זמן. ה' ימלוך לעולם
ועד!

נחית בחסדך עם זו גאלת נהלת בעזך אל נוה קדשך:
תבאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבתך פעלת ה'
מקדש אדני כוננו ידיך:
כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים וישב ה' עליהם את
מי הים ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים: